

Корнійко С. М.,
начальник відділу озброєння
лабораторії сертифікації ручної вогнепальної зброї та спеціальних засобів самозахисту
Державного науково-дослідного інституту
Міністерства внутрішніх справ України

ЗМІСТ ТА СИСТЕМА ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ: ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ

CONTENTS AND SYSTEM OF EXPERT ACTIVITY IN THE FIELD OF COMPUTER TECHNOLOGIES: DEFINITION PROBLEMS

Стаття присвячена визначенню змісту та системи експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій, яке базується на результатах визначення загальної системи судово-експертної діяльності.

Під експертною діяльністю, що включає судову та несудову експертизу, слід розуміти здійснення уповноваженими суб'єктами на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо досліджень об'єктів, явищ і процесів з метою надання науково-обґрунтованих висновків з різнопланових питань, що виникають у процесі життєдіяльності суспільства.

Наразі в Україні прийнято більше 500 законів, які тією чи іншою мірою стосуються проведення експертиз (більшість з них чинні станом на 2019 рік). Якщо ж вести мову про експертну діяльність у сфері комп'ютерних технологій, їй безпосередньо не присвячений жоден із зазначених законів, то ж її систему та зміст доцільно встановлювати, спираючись на знання про об'єкт експертизи – комп'ютерні технології.

Термін «комп'ютерні технології» розглядається як синонім до поняття «інформаційні технології» або «інформаційно-комунікаційні технології», а під інформаційними технологіями слід розуміти цілеспрямовану організовану сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування.

Система експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій включає експертизи, що належать як до групи судових (інженерно-технічні, товарознавчі, криміналістичні тощо), так і до несудових (узагальненому вигляді представлені як: наукові і науково-технічні експертизи; експертизи питань якості та відповідності товарів (продукції) певним вимогам; експертизи питань захисту інформації; експертизи питань впливу на довкілля та середовище життєдіяльності людини тощо), а також представлені різними родами і видами експертиз, які мають різну мету, орієнтовані на дослідження комп'ютерних технологій у їх різних аспектах та передбачають вирішення різнопланових питань.

Ключові слова: експертиза, експертна діяльність, комп'ютерні технології, інформаційні технології, засоби обчислювальної техніки, програмне забезпечення.

The article is devoted to the definition of the content and the system of expert activity in the field of computer technologies, which is based on the results of determining the general system of expert activity.

Expert activity should be understood as the implementation by authorized agents on the basis of special knowledge in the field of science, technology, art, crafts, etc. Studies of objects, phenomena and processes in order to provide scientifically substantiated conclusions on the diverse issues that arise in the process of life of society. Such a definition of expert activity includes both judicial and non-judicial expert examination.

At present, more than 500 laws are adopted in Ukraine, which in one way or another concern the conduct of expert assessments (most of them are valid at 2019). But no any among that laws directly devoted to the expert work in the field of computer technology. So the system and content of the expert work in the field of computer technology should be established, based on knowledge of the object of expertise – computer technology.

It is considered as synonymous with the concept of “information technology” or “information and communication technologies”. Information technology – it is a purposeful organized set of information processes using computer facilities, which provide high speed data processing, rapid information search, dispersal of data, access to information sources regardless of places of their location.

The system of expert activity in the field of computer technologies includes examinations belonging to a group of judicial (engineering, commodity, forensic, etc.) and non-judicial (scientific and scientific and technical expertise; examination of issues of quality and conformity of goods (products) to certain requirements; examination of issues of information security; examination of issues of environmental impact and the environment of human life, etc.), as well as presented by different kinds and species examinations that have different goals focused on the study of computer technology in their various aspects and provides solutions to diverse issues.

Key words: expert examination, expert activity, computer technologies, information technologies, means of computer facilities, software.

Актуальність дослідження. Наразі багато науковців справедливо зазначають, що експертна діяльність вийшла за межі виключно судової експертизи [1, с. 101] і набула ознак суспільно значущої діяльності з надання публічних послуг. Відповідно, правовідносини, що виникають у процесі організації і здійснення експертної діяльності, регулюються не тільки процесуальними нормами відповідних кодек-

сів та положеннями Закону України «Про судову експертизу» [2], а й численними нормативними актами різних галузей права. Стрімкий розвиток інформаційного суспільства обумовлює також особливу увагу до проблем експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій.

Стан дослідження. Дослідженню проблематики судово-експертної діяльності присвячені наукові

праці таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, як Т. Авер'янова, Л. Ароцкер, В. Бахін, Р. Белкін, А. Вінберг, Г. Грановський, Ю. Грошевий, В. Гончаренко, В. Журавель, О. Зінін та інші.

При цьому питання позасудової форми експертної діяльності, зокрема щодо екологічної, громадської, правової, науково-технічної тощо експертиз, висвітлено в наукових працях О. Андрєєва, О. Дубовик, В. Індутного, Н. Клименко, Ю. Корухова, О. Кофанова, О. Літвінова, І. Лосієвського, В. Навроцького, Н. Рунчевої, І. Стародубова, О. Тинкована, І. Тулянцева, І. Хожило тощо. Втім, не зважаючи на значну кількість наукових праць, питання загальної системи експертної діяльності достатньо не розкриті. Малодослідженим залишається й питання експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій.

Постановка завдання. Мета статі полягає у визначенні змісту та систему експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій на підставі визначення загальної системи судово-експертної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У спробі визначити зміст та систему експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій передусім слід відповісти на закономірне питання – у який спосіб може бути класифікована експертна в цілому діяльність та які підсистеми вона включає?

І. Стародубов, наприклад, пропонує поділ експертної діяльності на судову та позасудову [3]. Цю точку зору поділяють також інші вчені [4–6]. Ключовою ознакою поділу експертиз на судову і позасудову є суб'єкт, що призначив проведення експертизи та поставив питання перед експертом. Тобто, судова експертиза – це експертиза, призначена судом у рамках розгляду у конкретній справі, що має особливі ознаками, визначені в процесуальному законі [7], а позасудова – призначена іншою особою, а також не має зазначених ознак.

Водночас, відповідні підсистеми експертної діяльності також пропонують позначати як «процесуальна» і «непроцесуальна». Також зустрічається пропозиція використовувати щодо експертиз термін «несудові» [8, с. 51]. На користь виокремлення «альтернативної» експертизи, на думку О. Росинської, свідчить те, реальна незалежність експерта не завжди має місце, тому слід урахувати можливість проведення альтернативних судових експертиз, що становлять конкуренцію державних і недержавних експертних установ [9, с. 104]. О. Іванова поділяє експертизи за формою призначення на три види: судові; ті, що регламентуються відомчими нормативними актами; ті, що не регламентовані нормативними актами [10].

Як зазначає Н. Клименко, деякі вітчизняні й зарубіжні вчені розділяють експертизи за суб'єктом проведення: державні (відомчі) і приватні (виконуються в недержавних установах або особами, що практикують приватно) [11]. При цьому судові експертизи виконуються в кримінальному провадженні, цивільних, адміністративних і господарських справах, а також у виконавчому провадженні, а підстави й поря-

док їх призначення визначаються процесуальними кодексами України, Законом України «Про судову експертизу» та іншими нормативно-правовими актами.

Н. Клименко також вказує на спірність позиції науковців, які під несудовою експертизою (альтернативною, незалежною) розуміють експертизу, що проводиться в межах кримінального судочинства в недержавних експертних установах [12], оскільки відповідно до чинного процесуального законодавства експерти, які працюють у державних установах, і ті, що в них не працюють, мають рівні права та обов'язки й повинні нести адекватну відповідальність згідно із законом у разі невиконання (неналежного виконання) своїх обов'язків [11]. Із цією точкою зору слід погодитись, адже недержавні експертні установи цілком можуть залучатися до проведення судових експертиз, крім випадків, визначених ч.3 ст.7 Закону України «Про судову експертизу» [2].

Звертаючись до питання законодавчого регулювання питань експертної діяльності, слід констатувати, що наразі в Україні прийнято більше 500 законів, які тією чи іншою мірою стосуються проведення експертиз (більшість із них чинні станом на 2019 рік). Якщо ж вести мову про експертну діяльність у сфері комп'ютерних технологій, їй безпосередньо не присвячений жоден із зазначених законів, то ж її системі та зміст доцільно встановлювати, спираючись на знання про предмет та об'єкт експертизи.

Орієнтуючись на визначення Ю. Корухова, предмет експертизи можна розуміти як інформацію, відображену у матеріальних носіях, які представлені у вигляді об'єктів дослідження, здійснюваного на основі відповідних спеціальних знань для вирішення діагностичних, кваліфікаційних, ідентифікаційних експертних завдань, конкретизованих питаннями, що поставлені перед експертом, а також застосовувані для цього методи й експертні методики [13, с. 71]. У свою чергу, об'єктом експертизи є сукупність матеріальних носіїв відповідної інформації. В нашому випадку об'єктом експертизи виступають комп'ютерні технології, відтак першочерговим завданням видається з'ясування змісту відповідної категорії.

Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 р. визначає, що технологія – результат науково-технічної діяльності, сукупність систематизованих наукових знань, технічних, організаційних та інших рішень про перелік, строк, порядок та послідовність виконання операцій, процесу виробництва та/або реалізації і зберігання продукції, надання послуг» [14]. Щодо терміну «комп'ютерні технології», то в сучасних умовах він розглядається як синонім до поняття «інформаційні технології» або «інформаційно-комунікаційні технології».

Закон України «Про Національну програму інформатизації» від 04.02.1998 р. [15] розкриває зміст поняття «інформаційні технології» наступним чином: ця цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів з використанням засобів обчислювальної техніки, що забезпечують високу

швидкість обробки даних, швидкий пошук інформації, розосередження даних, доступ до джерел інформації незалежно від місця їх розташування.

Це визначення потребує уточнення у світлі підходів до визначення об'єкта експертизи та його розмежування з об'єктом експертного пізнання. Так, на думку Ю. Орлова [16, с. 12] та А. Бутиріна [17, с. 108-114], ідеальні категорії, досліджувані експертом, слід відносити не до об'єктів експертизи, а до об'єктів експертного пізнання, адже в гносеологічному сенсі в цій якості можуть виступати не тільки матеріальні предмети, але й різні процеси, події, явища, дії.

Тож під комп'ютерними технологіями як об'єктом експертизи автор буде розуміти засоби обчислювальної техніки, які забезпечують інформаційні процеси, слугуючи матеріальним «ядром» наведеного вище визначення «інформаційні технології», та їх програмне забезпечення (натомість об'єктом пізнавальної діяльності можуть вважатися інформаційні технології в цілому, як цілеспрямована організована сукупність інформаційних процесів). У свою чергу, за змістом Правил обов'язкової сертифікації засобів обчислювальної техніки (наразі втратили чинність) [18] під останніми слід розуміти технічні пристрої, за допомогою яких виконується ведення, зберігання, обробка і відображення інформації (за умови програмного забезпечення).

Окреслюючи систему експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій передусім зауважимо, що відповідна експертна діяльність може здійснюватися відповідно до Закону України «Про судову експертизу», адже засоби обчислювальної техніки цілком можуть бути об'єктом експертизи «з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [2]. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [19] у п.1.2.2. передбачає, що до інженерно-технічних експертиз належать комп'ютерно-технічна та телекомунікаційна експертизи, які досліджують програмне та апаратне забезпечення.

Засоби обчислювальної техніки та програмне забезпечення, безумовно, належать і до об'єктів експертиз, які можуть бути визначені як «несудові».

Передусім слід згадати про наукову і науково-технічну експертизу, передбачену Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [20] та детально регламентовану Законом України «Про наукову і науково-технічну експертизу» [21]. Наукова і науково-технічна експертиза – це діяльність, метою якої є дослідження, перевірка, аналіз та оцінка науково-технічного рівня об'єктів експертизи і підготовка обґрунтованих висновків для прийняття рішень щодо таких об'єктів.

Так, наприклад, Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [22] передбачає проведення експертизи заявки. Експертиза заявки має статус науково-технічної експертизи, складається з попередньої експертизи, формальної експертизи та, за заявкою стосовно патенту на винахід (секретний винахід), – кваліфікаційної експертизи (кваліфікаційна експертиза власне й встановлює відповід-

ність винаходу умовам патентоздатності (новизні, винахідницькому рівню, промисловій придатності) і проводиться закладом експертизи відповідно до цього Закону та правил, встановлених на його основі центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері інтелектуальної власності.

Оскільки винахід (корисна модель) – це результат інтелектуальної діяльності людини в будь-якій сфері технології, змістом цього поняття охоплюються також результати інтелектуальної діяльності у сфері комп'ютерних технологій. Подібну процедуру експертизи заявки передбачає також Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» [23] (цей Закон, зокрема, визначає порядок реєстрації прав на доменне ім'я, тобто ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті) і Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» [24].

Оскільки у сучасному світі фактично будь-які управлінські та виробничі процеси опосередковуються використанням комп'ютерних технологій, останні можуть виступати об'єктом експертних досліджень щодо оцінки впливу на довкілля, передбаченої Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» [25]. Законом передбачено, що висновки державної екологічної експертизи, одержані до введення в дію цього Закону, зберігають чинність та мають статус висновку з оцінки впливу на довкілля.

Закон України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» [26], Закон України «Про загальну безпечність нехарчової продукції» [27] та Закон України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [28] передбачають проведення експертизи (випробування) зразків продукції (в т.ч. й засобів обчислювальної техніки та програмного забезпечення) під час здійснення ринкового нагляду і контролю продукції. Так, відповідно до Закону України «Про захист прав споживачів» [29], продукція – це будь-які виріб (товар), робота чи послуга, що виготовляються, виконуються чи надаються для задоволення суспільних потреб, відтак комп'ютерні технології в повному обсязі можуть вважатися продукцією. Власне Закон України «Про захист прав споживачів» також передбачає проведення експертизи продукції.

Комп'ютерні технології можуть виступати й об'єктом експертизи, передбаченої Законом України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [30], адже комп'ютерні технології в наші дні опосередковують умови життєдіяльності людини, в тому числі умови побуту, навчання та праці. Державна санітарно-епідеміологічна експертиза полягає у комплексному вивченні документів (проектів, технологічних регламентів, інвестиційних програм тощо), а також діючих об'єктів та пов'язаних з ними небезпечних факторів на відповідність вимогам санітарних норм.

Державна санітарно-епідеміологічна експертиза передбачає, зокрема: визначення безпеки господарської та іншої діяльності, умов праці, навчання, вихо-

вання, побуту, що прямо чи побічно негативно впливають або можуть вплинути на здоров'я населення; встановлення відповідності об'єктів експертизи вимогам санітарних норм; оцінку можливого негативного впливу небезпечних факторів, пов'язаних з діяльністю об'єктів експертизи, визначення ступеня створюваного ними ризику для здоров'я населення.

Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [14], який має предметом регулювання зокрема й комп'ютерні технології, передбачає необхідність проведення державної експертизи технологій. Державна експертиза проводиться для технологій та/або їх складових, які закупаються за бюджетні кошти; технологій та / або їх складових, створених або придбаних за бюджетні кошти, які передаються юридичним особам, що зареєстровані в інших країнах, або фізичним особам – іноземцям або особам без громадянства.

Метою проведення державної експертизи є визначення економічної доцільності та корисності для держави і суспільства впровадження технологій та їх складових з урахуванням можливих екологічних і соціально-економічних наслідків від їх застосування. Державна експертиза технологій проводиться відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну експертизу».

Зрештою система експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій може бути охарактеризована як складна та розгалужена, причому стрімкий науково-технічний прогрес сучасного інформаційного суспільства зумовлює її відкритий характер, що передбачає здатність поповнюватись новими видами й напрямками експертиз. Наразі ж ця система може бути представлена наступним чином: судово-експертна діяльність (інженерно-технічні, товарознавчі й криміналістичні експертизи) та несудова експертна діяльність (наукові і науково-технічні експертизи; експертизи питань якості та відповідності товарів (продукції) певним вимогам; експертизи питань захисту інформації; експертизи питань впливу на довкілля та середовище життєдіяльності людини).

Висновки. Система експертної діяльності у сфері комп'ютерних технологій може бути сформована на підставі специфічного об'єкту експертних досліджень – комп'ютерних технологій. Така система включає експертизи, що належать як до групи судових, так і до несудових, а також представлені різними родами і видами експертиз, які мають різну мету, орієнтовані на дослідження комп'ютерних технологій у їх різних аспектах та передбачають вирішення різнопланових питань.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Клименко Н.І. Загальна теорія судової експертології: поняття і місце в системі наукового пізнання. *Збірник наукових праць Ірпінської фінансово-юридичної академії (економіка, право)*. 2013. Вип. 2. С. 101-106.
2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
3. Стародубов І.В. Адміністративно-правове регулювання експертної діяльності в Україні: автореф. дисс. ... к.ю.н. 12.00.07. Запоріжжя, 2014. 20 с.
4. Дьяконова О.Г. Судебная экспертиза в арбитражном процессе. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2013. № 5. С. 14-17.
5. Каменков М.В. Процессуальный статус внесудебных заключений экспертов. *Закон*. 2014. № 9. С. 150-155.
6. Лазарев С.В. Вопросы независимости эксперта и качества экспертного заключения в арбитражном процессе. *Вестник ВАС РФ*. 2012. № 8. С. 58-69.
7. Мохов А.А. Специфика экспертного заключения как судебного доказательства. *Арбитражный и гражданский процесс*. 2003. № 9. С. 35-39.
8. Сахнова Т.В. Судебная экспертиза. М. : Городец, 1999. 368 с.
9. Россинская Е.Б. Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе. М. : Норма, 2011. 736 с.
10. Иванова Е.В. Использование в уголовном процессе данных несудебных экспертиз. URL: <http://kraspubl.ru/content/view/115/36/>.
11. Клименко Н.І. Несудова експертиза, або експертиза соціуму. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2014. Вип. 14. С. 424-429.
12. Холопова Е.Н., Захарова В.А. Экологическая экспертиза: теория и практика проведения. *Эксперт-криминалист*. 2010. № 2. С. 28-32.
13. Корухов Ю.Г. Словарь основных терминов судебных экспертиз. М. : Издательский центр ИПК РФЦСЭ, 2007. 120 с.
14. Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»: Закон України від 14.09.2006 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16>.
15. Про Національну програму інформатизації»: Закон України від 04.02.1998р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/74/98-%D0%B2%D1%80>
16. Орлов Ю.К. Заключение эксперта и его оценка (по уголовным делам). М., 1995. 64 с.
17. Бутырин А.А. Строительно-техническая экспертиза в судопроизводстве России: дисс. ... д.ю.н. 12.00.09. М., 2005. 608 с.
18. Про затвердження Правил обов'язкової сертифікації засобів обчислювальної техніки: Наказ Державного Комітету по стандартизації, метрології та сертифікації від 25.06.1997 № 366. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0295-97?lang=uk>.
19. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства Юстиції України 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
20. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015р. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19>.
21. Про наукову і науково-технічну експертизу: Закон України від 10.02.1995р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/51/95-%D0%B2%D1%80>.

22. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі: Закон України від 15.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.
23. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг: Закон України від 15.12.1993 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3689-12>.
24. Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем: Закон України від 05.11.1997 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621/97-%D0%B2% D1%80>.
25. Про оцінку впливу на довкілля: Закон України від 23.05.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>.
26. Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції: Закон України від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2735-17>.
27. Про загальну безпечність нехарчової продукції: Закон України від 02.12.2010 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2736-17>.
28. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16>.
29. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/shows/1023-12>.
30. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12>.